

УДК 811.161.1'37+ 2'367.332

**ВІДДІЄСЛІВНІ ІМЕННИКИ ЯК ВТОРИННІ ПРЕДИКАТИ
ПРОЦЕСУ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ,
СЛОВОТВІРНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ**

Галина Кутня

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови,
вул. Університетська, 1/234, 79602 Львів, Україна,
тел.: (80 322) 296 47 17
e-mail: kutnia@ukr.net*

Проаналізовано іменники, похідні від дієслів, здатних виконувати функцію предикатів процесу. Такі транспозити розглянуто як вторинні предикатні одиниці. Виділено словотвірні моделі віддієслівних утворень, проаналізовано їхні структурно-семантичні та окремі граматичні особливості в порівнянні з вихідними одиницями.

Ключові слова: предикати процесу, дієслова, опредмечений процес, вторинні одиниці, іменники, транспозити.

DOI

Постановка проблеми. В українському мовознавстві на сьогодні виділено та в цілому проаналізовано основні типи одиниць семантико-синтаксичного рівня мови, до яких належить центральна синтаксема – предикатна. Розмежування предикатів у сучасній українській граматиці базується на власне семантичних засадах: класифікація центральних одиниць семантико-синтаксичної структури речення включає такі первинні семантичні типи, як дія, процес, стан, а також якість, локативність та кількість. Класифікація предикатів, яку започаткував І. Вихованець [1 : 93], знайшла продовження в подальших дослідженнях, переважно з опорою на характеристики валентності первинних предикатів та ємності реченневих структур, які вони формують [2; 8; 9; 10; 18]. Однак усі можливі семантичні та граматичні модифікації таких одиниць у сучасній українській мові, зокрема тих, які, крім синтаксичної транспозиції, зазнали і словотвірної деривації, досі не стали об'єктом вичерпного аналізу.

Актуальність дослідження визначається необхідністю висвітлення деяких питань, пов'язаних із можливими семантичними модифікаціями окремих типів предикатних одиниць у співвідношенні з їхніми формально-граматичними параметрами, аналізом вторинних одиниць, які семантично ускладнюють просте речення, втрачаючи статус предикатної одиниці та набуваючи субстанціонального вияву.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українському мовознавстві проблеми предикатної системи порушує чимало мовознавців. На сьогодні такі

одиниці часто аналізують як субкатегоризовані в порівнянні з основними семантичними типами [14; 15; 16]. Науковці розглядають структурно-семантичні та граматичні особливості речень, які формують різні види ознакових слів [2; 8; 13; 14; 15; 16; 18]. Останнім часом також привертають увагу граматистів і одиниці вторинного характеру, процеси транспозиції, семантичні ускладнення речень унаслідок згортання складних структур [7; 11; 12; 13]. Зокрема з'явилося ґрунтовне дослідження вторинної предикації О. Кульбабської [4].

Мета статті – проаналізувати віддієслівні іменники як вторинні предикатні одиниці. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) встановити лексичну базу іменникових дериватів, їх словотвірні моделі та виявити закономірності їхнього утворення від вихідних дієслівних одиниць; 2) з'ясувати особливості основних структурно-семантичних та граматичних ознак вторинних предикатів у порівнянні з первинними, вираженими дієсловами, а саме: як модифікується предикатний концепт 'процес' у результаті транспозиції.

Характеристика іменникових предикатних лексем процесу, які є результатом деривації дієслівних базових одиниць, і визначає **новизну** пропонованої розвідки та її **наукове значення**. Розгляд вторинних одиниць дає змогу розширити систему предикатних виявів процесу.

Виклад основного матеріалу. Транспозиційні зміни у сфері синтаксичних одиниць є регулярними, вони засвідчують збереження семантики вихідних одиниць (лексичної, частково і граматичної) з модифікацією ємності самої структури, змінами у її маркуванні тощо. У транспозиціях вторинних предикатних одиниць відбувається деформація їхніх основних семантичних ознак, хоча вони певною мірою зберігають свою кореферентність із первинними предикатами. Такі функціонально-семантичні властивості процесу, як динамічність, часова локалізованість, фазовість, пасивність суб'єкта, зберігаються лише частково, залежно від граматичного способу вираження вторинного предиката [7]. Опредмечення процесів призводить закономірно і до зміни формально-синтаксичної функції: якщо первинні предикати, як відомо, корелюють із присудком, то вторинні, виражені віддієслівними іменниками, на зразок *перецвітання*, *окисання*, *ущільнення*, можуть стосуватися будь-яких синтаксичних ролей, і це цілком узгоджується з думкою, що ознаками переходу варто вважати переміщення одиниці в нетипову для нього, вторинну формально-синтаксичну позицію, "що зумовлює набуття транспозитом іншого категорійного значення за збереження його лексичного значення" [12 : 10].

Транспозиція первинних дієслівних предикатів процесу у вторинні, виражені іменниками, досить поширена та відзначається багатьма специфічними семантичними особливостями, що зумовлено власне граматичними особливостями цієї частини мови, але водночас при цьому частково зберігаються ознаки і дієслівних одиниць, хоча, як слушно зауважує І. Вихованець, протиставлення слів на позначення предметності (субстанціальних) і слів на позначення ознак (предикатних) виступає найфундаментальнішим протиставленням у семантико-граматичній структурі мови, тому найбільш віддаленими від первинної позиції предиката є позиції субстанціальних синтаксем [1 : 163].

Закономірно, що іменники-транспозити наділені абстрактним значенням, позаяк виступають опредмеченими процесами; відповідно до збереження лексичної семантики в них наявний концепт 'кількісні та якісні зміни', за яким ідентифікуємо предикатне значення процесу. Такі одиниці семантично ускладнюють речення,

набуваючи подвійного значення складних субстанціально-предикатних мінімальних синтаксичних одиниць [11 : 50]:

1) суб'єктно-предикатного: *Якась невимовна млість опанувала мене, якась ослаблення не то тіла, не то волі (І. Франко). То був квітень, то було цвітіння, парування та буяння сил (М. Рильський);*

2) об'єктно-предикатного: *Три тижні стояла неймовірна спека, яка і прискорила вистигання колоскових (І. Ле). Пізніх троянд процвітання яскравее осінь віщує (Леся Українка).*

Окрім мінімальних синтаксем, такі іменники часто в реченні заступають і позиції детермінантних одиниць:

1) адвербіальних: *Довелося навіть попросити доктора Мажарина, щоб дав Олені краплі для заспокоєння (І. Вільде). Мчали з гір бурхливі потоки від танення льодовиків (З. Тулуб).*

2) атрибутивних: *Вивчення законів розпаду радіоактивних елементів дало дослідникам надійний метод обчислення віку Землі (Я. Перельман). Йому раптом закрутилася голова, духу в груді раптом не стало, волосся притьмом пішло вгору. Се була хвиля омертвіння (І. Франко).*

Членування семантично ускладненого речення з такими іменниками на елементарні конструкції первинного характеру дає змогу відтворити первинні одиниці процесу, які засвідчують пасивний характер суб'єкта, неконтрольованої динамічної мовленнєвої ситуації: 1. *Ледве зажевриє ранок у стуханні зірок (І. Ле).* → *Ранок зажевриє + Зірки стухають.* 2. *Ріст рослин зумовлений поділом клітин.* → *Клітини поділяються.* = *Рослини ростуть.* 3. *Вода при замерзанні розширюється.* → *Вода замерзає.* = *Вода розширюється.* У предикатно замісних іменниках спостерігаємо вищий ступінь нейтралізації первинних ознак процесуального значення, аніж в модифікаціях, пов'язаних із переміщеннями з функції присудка в інші синтаксичні позиції дієслівних предикатів, наприклад виражених інфінітивами чи дієприкметниками [7 : 175-177]: *У кого стане сил стерпіти вогонь очей його палких? (О. Олесь). Небо, збіліле від спеки, вже сивіє, мов попеліє (Леся Українка),* оскільки синтаксична транспозиція предикатів процесу супроводжується ще й морфологізацією, що приводить закономірно до зміни категорійних ознак одиниці в цілому.

Транспозиція з іменниковою деривацією дієслівних предикатних лексем процесу властива, за нашими даними, не менше аніж 18 % базових дієслів (авторська лексична джерельна база налічує таких близько 2400 одиниць), наділених відповідними семами (динамічності, фазовості, часової локалізованості, пасивності суб'єкта), відповідно до фіксації таких лексем у Словнику української мови [17].

Словотвірні моделі опередмечених процесів не відзначаються різноманітністю. Найпродуктивнішою моделлю транспозитів виступають іменники на **-ння**.

Серед них найчисельніші деривати із формантом **-нн-**, похідні від переважно вторинних дієслів із суфіксами:

-а-: *умирання, викисання, викривляння, вимерзання, вимирання, випадання, вистигання, відпадання, відростання, відмерзання, відмирання, досягання, з'єднання, завмирання, загусання, займання, закипання, закисання, замерзання, замирання, западання, застигання, згасання, злипання, змерзання, знемагання,*

зсідання, накупання, напухання, обвисання, обмерзання, обсихання, одужання, опадання, опухання, перемерзання, остигання, пересихання, підмерзання, підтікання, розпухання, розтавання, самозаймання, світання, скресання, прив'ядання, пригасання, примерзання, припухання, притухання, пропікання, проростання, смеркання, спадання, стухання, зростання, усідання, угасання тощо;

-ува-: виморожування, виколошування, википання, викопчування, випаровування, випромінювання, відшаровування, досушування, зав'язування, настоювання, нашарування, перекошування, пересушування, підмочування, розшиарування, самоzapалювання, сквашування, роз'ятрювання, розжарювання, спалахування тощо;

-і-: посиніння, побуріння, воскресіння, пожовтіння, здичавіння, задубіння, закам'яніння, закостеніння, затвердіння, захмеління, заціпеніння, позеленіння, змушніння, обледеніння, облісіння, обміління, обрусіння, огрубіння, ожиріння, окостеніння, омертвіння, отвердіння, отупіння, полисіння, помутніння, посивіння, потемніння, почервоніння, почорніння, посвітління, скам'яніння, протверезіння, сп'яніння, спустіння, , ствердіння, почервоніння тощо;

-ва-: виживання, вигнивання, видування, визрівання, випрівання, висівання, відгнивання, дозрівання, доспівання, загнивання, нагнивання, нагрівання, насівання, перезрівання, підтавання, прозрівання, умлівання тощо.

Також в утворенні корелятивів процесу бере участь і суфікс **-енн-** від дієслівних основ із усиченням суфікса **-и-**, рідше **-ну-**: викоренення, вилуцення, вироблення, виснаження, витворення, відгалуження, відмолодження, відтворення, відторгнення, відщеплення, зволоження, здешевлення, забур'янення, задимлення, зародження, замащення, засмучення, застудження, затуманення, затьмарення, защемлення, збезводнення, обезсилення, збурення, звурдження, згіркнення, здрібнення, знесилення, зрідження, оживлення, здешевлення, нагноєння, народження, обвуглення, обморозження, обмоскалення, обшплення, оздоровлення, окислення, омолодження, оперення, оплодотворення, освітлення, ослаблення, ослизнення, очищення, перезволоження, переродження, перетворення, підвищення, подрібнення, пом'якшення, поновлення, потовщення, поширення, розрідження, самоzapалення, самоzapалення, самооновлення, самоочищення, розгалуження, припорошення, притуплення, прорідження, сплющення, схуднення, отуманення, укрупнення, урізноманітнення тощо;

Трапляється незначна кількість іменників із нульовою афіксацією. Така словотвірна модель для опредмечених процесів непродуктивна: *висів, налив, ріст, занепад, розвій*. Прогнозовано такі деривати більшою мірою притаманні вторинним предикатам дії.

Помічено, що більшу здатність до модифікацій виявляють спрефіксовані одиниці, безпрефікських вторинних іменників налічується мало: *брунькування, бубнявіння, буяння, в'ялення, вібрування, віяння, горіння, кипіння, кушення, леденіння, морщення, колосіння, нервування, озонування, пліснявіння, плавлення, руйнування, світання, старіння, танення, тужавлення, тяжіння, ціпеніння, червоніння, щезання, формування* та деякі інші.

Найвиразнішими щодо збереження процесуального первинного значення, очевидно, виступають іменники, утворені від вторинних дієслів-компаративів, позаяк сема 'вияву ознаки в більшій мірі' корелює зі значенням некаузованих змін – основного маркера процесів; щоправда, таких утворень порівняно мало: *збільшення*,

більшання, меншання, зменшення / зменшування, уменшення, покращання, поліпшення, прибільшення, стовщення, стоншення, дорожчання, подорожчання. Власне синтаксичними маркерами процесуальної семантики варто вважати елементи, які характеризують часову фазово-динамічну предикатну ознаку – слова на зразок *період, проміжок, час, цикл, початок, завершення* тощо – чітко увиразнюють семантичні ознаки процесів-транспозитів: *Дерева, квіти, трави повторюють собі свій річний **цикл** **умирання**, весіннього **відродження**, літнього **розквіту**, осіннього **прив'ядання**, потім знову **відродження*** (А. Іщук). *Під час сонячного затемнення (повного, кільцеподібного або змішаного) спостерігає, який не знаходиться в повній місячній тіні, а перебуває у напівтіні, спостерігає лише часткове затемнення* (З Вікіпедії). *Помірно тепла і похмура погода подовжує **фази наливання та досягання** льону [17, Т. 5 : 117]. Відбувається **процес кристалізації** суспільних світоглядів* (В. Еллан). *Період **колосіння** жита триває 10-12 днів.*

Як і первинні дієслівні предикати процесу, вторинні іменникові з погляду концепції семантичної категорії фазовості можна моделювати на певні ‘фрейми’ циклічності: окремий мікрофрейм іменникових предикативів відповідатиме сукупності одиниць, які, маючи однаковий семантичний концепт, засвідчують різну фазову детермінацію ситуації, від її становлення до стійкого вияву, тобто презентують концепцію якоїсь певної події різними показниками, а такими формальними синтетичними засобами вираження фазовості є передусім префікси [6 : 122], наприклад: 1) *цвітіння, розцвітання (розцвічування), процвітання, відцвітання, зацвітання, вицвітання*; 2) *горіння, вигорання, догорання, згорання, обгорання, підгорання, пригорання*; 3) *висихання, у(в)сихання, досихання, засихання, зсихання, підсихання, просихання*. Порівняно з первинними предикатними одиницями, такі формально-граматичні мікрофрейми менш чисельні, оскільки не всі дієслівні одиниці з відповідними префіксами зазнають іменникової транспозиції, наприклад від сукупності дієслів із вихідною лексемою *пріти* середньої фази процесу: *випріти / випривати, відіпріти, запріти / запривати, зіпріти / зіпривати, перепріти / перепривати, підіпріти / підіпривати, попріти, розіпріти / розіпривати, спріти / спривати, пропріти / пропривати* – іменникова транспозиція можлива лише для вихідної одиниці – *пріння* та грамеми недоконаного виду першої пари дієслів – *випривання*.

Відповідно до ознаки фазовості в усіх спрефікованих дієсловах можна виділити починальні (інгресивні) та завершальні (фінітивні) аспекти дії (А. Загнітко), чи роди дії (І. Вихованець), які взаємодіють з аспектуальними ознаками внутрішньої межі, спрямованості до результату та його досягнення. Безпрефіксні одиниці також можна розглядати крізь призму родів (аспектів): так, більшість безпрефіксної дієслівної лексики предикатів процесу, маючи значення ‘нагромадження певного стану, перехід до нового стану’ засвідчує належність до інхоативного аспекту [5 : 56]. Предикативно вжиті іменники теж можна з певною долею умовності розглядати крізь призму аспектів дії, щоправда, як і решта часових особливостей транспозитів, ця ознака значною мірою нейтралізована. Помічаємо щодо них певні особливості: результати деривації дають підстави говорити про чисельну перевагу предикативів, що засвідчують належність до завершальних способів, з тенденцією до нейтральних (*згасання, побіління, зледеніння, схуднення*): префікси-модифікатори, які наділяють дієслова додатковими експресивно-стилістичними відтінками, майже не представлені

в похідних іменниках (наприклад дієслова з префіксами **над-**, **при-**, що вказують на неповноту дії: *надгоріти / надгоряти, пригнати / пригнати*; з префіксом **про-**, що надає процесуальній семантиці дієслів елементу деструктивності *протанути / протавати*). Така тенденція спостерігається, як попередньо зазначалось, і на зниженій кількості утворень від дієслів безпрефіксних. Цю специфіку варто розглядати на тлі деривації загалом, унаслідок якої в лексичному значенні вихідної одиниці відбувається звуження сем; окрім того, опредмечення первинних процесів, підпорядковуючись закономірностям семантико-граматичної деривації одиниць – засвідчуючи діалектику сфер динаміки і статичності [3 : 125], корелює зі семантикою результативності.

Збереження вторинними предикатами внаслідок деривації часових семантичних ознак, пов'язаних із часовою тривалістю / результатом процесу, часовою локалізованості, фазовістю формально відображено в дієслівних формах недоконаного / доконаного видів: часто модифікація стосується обох видових градем, відрізняючись самим формантом творення (**-ни-** / **-енн-**, **Ø**): *забарвлювання / забарвлення, забруднювання / забруднення, загасання / загаснення, заморожування / замороження, занепадання / занепад, засвоювання / засвоєння, зм'якшування / зм'якшення, зміцнювання / зміцнення, знецінювання / знецінення, концентрування / концентрація, нарощування / нарощення, опромінювання / опромінення, опушування / опушення, охолоджування / охолодження, перезапилення / перезапилування, розм'якання / розм'якшення, розморожування / розмороження, розпікання / розпечення, спотворювання / спотворення, вкорінювання / вкорінення*. Однак здебільшого транспозиція торкається лише одного дієслівного компонента парновидових груп: субстантивзації зазнають або дієслова процесу в стадії серединної фази: *злуцування епітелію, вицвітання барв, розтріскування льоду*, або ж субстантивується дієслівний результат процесу: *замулення водойми, запаморочення голови, згущення крові, обезлюднення місцевості*. Варто також зауважити, що утворені різносуфіксальні транспозити не обов'язково засвідчують належність до предикатів процесу, що свідчить про їхню різну мотивацію: *Для забарвлювання алюмінієвих виробів користуються різними органічними барвниками* [17, Т. 3 : 16] ← *забарвлювати* (предикат дії). / *Його волосся починає втрачати своє забарвлення* (Л. Дмитерко) ← *забарвитися* (предикат процесу). Попри те, що у вторинних предикатах і відзначаємо семантичні компоненти фазовості та часової локалізованості, однак їх нейтралізація є досить високою: безвідносно до особливостей транспозита – утворений він від недоконаного чи доконаного виду – в реченні часова перспектива залежить виключно від основного предиката: *Вкорінювання / вкорінення живців цитрусових відбувається повільно*. Хоча транспозити процесуального значення часто відрізняються не лише словотвірною мотивацією, а й граматичною семантикою, у мовленні такі іменники не рідко використовують як синонімічні варіанти: *збіднення / збідніння, приростання / приріст, квітування / квітнення, потепління / потеплення, розквітання / розквіт, розпадання / розпад, приростання / приріст*. Використання таких варіантів може бути диференційоване стилістичними особливостями мовлення: *Потепління в Україні синоптики прогнозують не раніше 20 квітня. / Відчувається легке потеплення, зима дає свої позиції* (І. Ле).

Чимало утворень, маючи різну семантично-словотвірну мотивацію, виступає багатозначними одиницями, тому їхня предикатна семантика може бути

впізнана лише в контексті: *цілеспрямоване руйнування старих будівель* (дія) ← *руйнувати / природне руйнування гірських порід* (процес) ← *руйнуватися, засолення ґрунтів* (процес) ← *засолитися / засолення огірків* (дія) ← *засолити, закручування листків від хвороби* (процес) ← *закручуватися / закручування банок на зиму* (дія) ← *закручувати, луцення шкіри* (процес) ← *луцтисся / луцення квасолі* (дія) ← *луцтити*. Як і первинні предикати процесу, вторинні можуть також засвідчувати синкретичні семантичні вияви з іншими типами предикатних значень: такий синкретизм інкорпорований у саму семну структуру лексеми, тому не залежить здебільшого від сполучуваності слів, хоча у контексті можуть і активуватися ті чи інші семи, відтак предикатне значення вирізнятиметься чіткіше. Так, первинні предикати, виражені безпрефіксними дієсловами *горіти, блищати, світити, блимати, тліти, палати, сяяти, цвісти, кипіти, квітнути* розглядаємо як синкретичні – ‘стан-процес’, чи ‘процесуальний стан’ у зв’язку з нечітким значенням якісних та кількісних змін та відсутності або нечіткості часової межі в граматичній семантиці таких одиниць; відповідно іменникові транспозити *горіння, блищання, світіння* тощо також варто розглядати під кутом окреслених семантичних концептів. У контексті сприймати такі одиниці як опредмечений процес допомагають часові детермінанти: *Цвітіння мальв вражає кольорами* (~ стан). / *Цвітіння чорнобривців триває до морозів* (~ процес). Також під кутом синкретизму розглядаємо транспозити *шелестіння, булькання, гудіння, бамкання* тощо. У структурі вихідних дієслівних предикатів виокремлюється сема активності, навіть незважаючи на їх первинну референтно-денотативну віднесеність – у ролі суб’єктів виступають природні предмети: *Шелестить листя. Гуркоче грім. Дзюркотить струмок*. Однак некерований, самовільний характер події вказує на процес, тому такі предикати оцінюємо як ‘дія-процес’, чи ‘процесивна дія’; таку оцінку, очевидно, зберігають і вторинні одиниці.

Транспозиція опредмечених процесів, як попередньо зазначалося, чітко зіставляється зі значенням абстрактності. Нейтралізація цієї семантики й набуття конкретного значення передбачає втрату семантичного зв’язку з вихідними дієсловами, відзначаємо нівеляцію предикатного сприйняття таких іменників: *формування скелета* (вторинний предикат процесу, у реченні прогнозовано суб’єктно-предикатна синтаксема) / *молодіжні формування* (суб’єктна синтаксема); за аналогією: *зрощення кісток / фразеологічне зрощення, розгалуження віття / мистецькі розгалуження, період оперення пташенят / яскраве оперення, з’єднання льодовиків / військові з’єднання, хвилини ранкового світання / на серці світання*. У таких випадках, пов’язаних із багатозначністю, маркером предиката процесу виступає прийом субституції самого елемента ‘процес’ перед іменниковою вторинною одиницею: *Внаслідок [процесу] відшарування епідермісу дуже швидко утворюється характерний пухир (З медичного посібника). Під час [процесу] повного сонячного затемнення небо темніє, яскраві зорі можна бачити без темноти [17, Т. 3 :345]. Катаракта – це [процес] помутніння кристалика ока (З медичного посібника).*

Висновки. Іменникові транспозити в аспекті деривації становлять досить продуктивні словотвірні моделі. Вони характеризуються абстрактністю семантики; утворюються від дієслівних одиниць як недоконаного, так і доконаного видів. Транспозиція предикатів процесу, пов’язана із субстантивацією, у структурно-семантичному аспекті засвідчує часткове збереження ознак динамічності, часової

локалізованості, фазовості, неконтрольованості ситуації з боку суб'єкта, властивих первинним одиницям, хоча і зі значним ступенем їх нейтралізації.

Перспективи використання результатів дослідження. Оскільки вторинні іменникові предикати процесу в реченні набувають ознак субстанціональних синтаксем або ж функціонують як детермінанти адвербіального та атрибутивного характеру, то перспектива дослідження таких одиниць обов'язково передбачає аналіз їхньої подвійної семантико-синтаксичної функції (як синтаксем) у зв'язку з формально-синтаксичними ролями (як членів речення) та характеристику особливостей їх функціонування з погляду комунікативних властивостей висловлювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Вихованець І. Р.* Нариси з функціонального синтаксису / І. Р. Вихованець. – Київ: Наукова думка, 1992. – 222 с.
2. *Галаган О. М.* Семантико-синтаксична структура речень з тривалентними предикатами : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. М. Галаган / КДПУ ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2004. – 27 с.
3. *Городенська К. Г.* Деривація синтаксичних одиниць / К. Г. Городенська. – Київ: Наукова думка, 1991. – 192 с.
4. *Кульбабська О. В.* Вторинна предикація у простому реченні: монографія / О. В. Кульбабська. – Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2011. – 672 с.
5. *Кутня Г.* Градуальність як структурно-семантична ознака дієслівних предикатів процесу на тлі аспектуальних понять / Г. Кутня // Вісник Львівського університету. Серія філологічна – Вип. 57. – Львів, 2012. – С. 54-61.
6. *Кутня Г.* Онтологічні параметри часової локалізованості та фазовості в канві структурно-семантичного аналізу предикатів / Г. Кутня // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – Вип. 16. – С. 119-124.
7. *Кутня Г.* Структурно-семантичні модифікації предикатів процесу в сучасній українській мові у зв'язку з їхніми формально-синтаксичними функціями / Г. Кутня // Україноцентризм наукового сумління: Зб. наук. праць на пошану проф. З. Терлака. – Львів, 2014. – С. 167-180.
8. *Куц О. В.* Семантико-синтаксична структура речень з чотиривалентними предикатами: автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.01 / О. В. Куц / Національний пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2003. – 20 с.
9. *Леута О. І.* Валентісно-інтенційні характеристики як основа сполучуваності дієслів у складі синтаксичних структур / О. І. Леута // Проблеми граматики і лексикології української мови. – Київ.: Правда Ярославичів, 1998. – С. 25-31.
10. *Масицька Т. Є.* Граматична структура дієслівної валентності. – Луцьк: Вид. відд. Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 1998. – 208 с.
11. *Межов О.* Субстанціонально-предикатні мінімальні синтаксичні одиниці у структурі простого ускладненого речення / О. Межов // Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк: Дон НУ, 2012. – Вип. 24. – С. 49-53.

12. *Мельник І. А.* Транспозиція частиномовних класів у дієслово в сучасній українській літературній мові: автореф. дис...д-ра філол. наук: 10.02.01 / І. А. Мельник / НАН України, Інститут української мови. – Київ, 2016. – 37 с.

13. *Мірченко М. В.* Синтаксичні категорії речення: автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01 / М. В. Мірченко / НАН України, Інститут української мови. – Київ, 2002. – 36 с.

14. *Ніколаєва Н. Г.* Семантико-синтаксична організація речень з дієслівними предикатами мовлення: автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.01 / Н. Г. Ніколаєва / Національний пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2003. – 27 с.

15. *Пірус Г. О.* Предикати відношення в українській мові: семантико-граматичний аспект: автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.01 / Г. О. Пірус / НАНУ, Інститут мовознавства. – Київ, 2004. – 15 с.

16. *Ситар Г. В.* Типологія речень із предикатами партитивного відношення в українській мові: Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.01 / Г. В. Ситар / Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2004. – 20 с.

17. Словник української мови: в 11-ти томах. – Київ, 1970 - 1980.

18. *Тимкова В. А.* Двоскладні речення з предикатами якості в українській мові: дис...канд. філол. наук: 10.02.01 / В. А. Тимкова / Вінницький нац. пед. ун-т. – Вінниця, 1997. – 175 с.

REFERENCES

1. *Vykhovanets I. R.* Narysy z funktsionalnoho syntaksysu / I. R. Vykhovanets. – Kyiv: Naukova dumka, 1992. – 222 s.

2. *Halahan O. M.* Semantyko-syntaksychna struktura rechen z tryvalentnymy predykatomy : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / O. M. Halahan / KDPU im. V. Vynnychenka. – Kirovohrad, 2004. – 27 s.

3. *Horodenska K. H.* Deryvatsiia syntaksychnykh odynyt / K. H. Horodenska. – Kyiv: Naukova dumka, 1991. – 192 s.

4. *Kulbabska O. V.* Vtorynna predykatsiia u prostomu rechenni: monohrafiia / O. V. Kulbabska. – Chernivtsi: Chernivetskyi nats. u t, 2011. – 672 s.

5. *Kutnia H.* Hradualnist yak strukturno-semantychna oznaka diieslivnykh predykativ protsesu na tli aspektualnykh poniat / H. Kutnia // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filolohichna – Vyp. 57. – Lviv, 2012. – S. 54 61.

6. *Kutnia H.* Ontolohichni parametry chasovoi lokalizovanosti ta fazovosti v kanvi strukturno-semantychnoho analizu predykativ / H. Kutnia // Lnhvistychni studii: Zb. nauk. prats / Donetskyi nats. un-t; nauk. red. A. P. Zahnitko. – Donetsk: DonNU, 2008. – Vyp. 16. – S. 119 124.

7. *Kutnia H.* Strukturno-semantychni modyfikatsii predykativ protsesu v suchasni ukrainskii movi u zviazku z yikhnyimi formalno-syntaksychnymi funktsiiamy / H. Kutnia // Ukrainotsentryzm naukovoho sumlinnia: Zb. nauk. prats na poshanu prof. Z. Terlaka. – Lviv, 2014. – S.167 180.

8. *Kuts O. V.* Semantyko-syntaksychna struktura rechen z chotyryvalentnymy predykatomy: avtoref. dys...kand. filol. nauk: 10.02.01 / O. V. Kuts / Natsionalnyi ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2003. – 20 s.

9. *Leuta O. I.* Valentistno intentsiini kharakterystyky yak osnova spoluchuvanosti diiesliv u skladi syntaksychnykh struktur / O. I. Leuta // Problemy hramatyky i leksykolohii

ukrainskoi movy. – Kyiv.: Pravda Yaroslavychiv, 1998. – S. 25 31.

10. Masytska T. Ye. Hramatychna struktura diieslivnoi valentnosti. – Lutsk: Vyd. vidd. Volyn. derzh. un-tu imeni Lesi Ukrainky, 1998. – 208 s.

11. *Mezhov O.* Substantsionalno-predykatsni minimalni syntaksychni odnytsi u strukturi prostoho uskladnenooho rechennia / O. Mezhov // Donetskyi nats. un-t; nauk. red. A. P. Zahnitko. – Donetsk: Don NU, 2012. – Vyp. 24. – S. 49 53.

12. *Melnyk I. A.* Transpozysiiia chastynomovnykh klasiv u diieslovo v suchasni ukrainskii literaturnii movi: avtoref. dys...d-ra filol. nauk: 10.02.01 / I. A. Melnyk / NAN Ukrainy, Instytut ukrainskoi movy. – Kyiv, 2016. – 37 s.

13. *Mirchenko M. V.* Syntaksychni katehorii rechennia: avtoref. dys... d-ra filol. nauk: 10.02.01 / M. V. Mirchenko / NAN Ukrainy, Instytut ukrainskoi movy. – Kyiv, 2002. – 36 s.

14. *Nikolaieva N. H.* Semantyko-syntaksychna orhanizatsiia rechen z diieslivnymy predykatomy movlennia: avtoref. dys...kand. filol. nauk: 10.02.01 / N. H. Nikolaieva / Natsionalnyi ped. un t imeni M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2003. – 27 s.

15. *Pirus H. O.* Predykaty vidnoshennia v ukrainskii movi: semantyko-hramatychnyi aspekt: avtoref. dys...kand. filol. nauk: 10.02.01 / H. O. Pirus / NANU, Instytut movoznavstva. – Kyiv, 2004. – 15 s.

16. *Sytar H. V.* Typolohiia rechen iz predykatomy partytyvnooho vidnoshennia v ukrainskii movi: Avtoref. dys...kand. filol. nauk: 10.02.01 / H. V. Sytar / Donetskyi natsionalnyi un-t. – Donetsk, 2004. – 20 s.

17. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 ty tomakh. – Kyiv, 1970 1980.

18. *Tymkova V. A.* Dvoskladni rechennia z predykatomy yakosti v ukrainskii movi: dys...kand. filol. nauk: 10.02.01 / V. A. Tymkova / Vinnytskyi nats. ped. un-t. – Vinnytsia, 1997. – 175 s.

Стаття надійшла до редколегії 30. 05. 2018

доопрацьована 20. 06. 2018

прийнята до друку 11. 08. 2018

VERBAL NOUNS AS SECONDARY PREDICATES OF PROCESS: STRUCTURAL-SEMANTICAL, WORD-FORMING AND GRAMMATICAL FEATURES

Halyna Kutnia

*Ivan Franko National University of Lviv,
Ivan Kovalyk department of Ukrainian language,
Universytets'ka 1/234, 79001, str., Lviv, Ukraine
tel.: (0 322) 239 47 17
e-mail: kutnia@ukr.net*

The article examines nouns formed from verb lexemes that function as predicates of process. Such transposed nouns are regarded as secondary predicates of process. They semantically complicate sentences and display subject-predicate and object-predicate functionality of minimal syntactic units and can perform as adverbial and attributive determinants.

Word formation models of such nouns and features of their derivation from verbs of process are characterized in the article. Word formation of such nouns is common and constitutes approximately 18% of basic units of predicates of process. Derivatives are found to be formed from grammemes of both imperfective (signifying a process as such) and perfective (signifying a result of a

process) aspects. Such transposed units, which originate from both aspects, are often used as synonyms and their use might depend on a stylistic field.

Secondary nouns are frequently multivalent units that appear as predicates of process only in one their meanings. Derivative nouns functioning as secondary predicates have abstract meanings. Concretization of their meaning neutralizes their predicative meaning of process. Similarly to primary units, secondary units might display distinctive syncretism (process-activity, process-state).

Structural-semantic features of transposed nouns are compared to those of primary predicate verbs of process: dynamics, temporal localization, phasing, passive. Their characteristics are significantly neutralized due to morphologization.

Key words: predicates of process, verbs, substantivized process, secondary units, nouns, transposition.